

Türkiye’de 1980 Sonrası Sosyal Politikaların Aile Üzerindeki Etkisi

Betul ÇİÇEK¹

Özet

Sosyal politika uygulamalarının ilk örnekleri Fransız İhtilali’nin ve Sanayi Devrimi’nin beraberinde getirdiği köklü değişimlere dayanır. Dönemin konjonktürü bize özellikle kadın ve çocuk işçilerin katlanılmaz şartlarda çalıştırıldığı ve yaşamlarına bu tehlikeli koşullarda devam ettiği bir çerçeve sunar. Dolayısıyla Sanayi Devrimi ve Fransız İhtilali sonrası sosyal politikaların ilk konusunu işçilerin korunması ve yaşam şartlarının iyileştirilmesi oluşturmaktaydı. Ancak zamanla devletlerin sosyal politikaları toplumsal iyileştirmelerde kullanması ve toplumsal anlamda sosyal sorunların artmasıyla bu kapsam çeşitlenip artmıştır. Toplumun temel dinamiklerinden olan aile kurumu, devletlerin nüfus odaklı stratejiler geliştirmeye başlamasıyla beraber sosyal politikaların da odak noktalarından biri haline gelmiştir. Bu nedenle aile kurumunun değişiminde sosyal politikalarından kaynaklı bir etki söz konusudur. Türkiye’de Cumhuriyet dönemine geçişle birlikte, ilerlemenin yönü Avrupa kabul edildiği için, yasa, düzenleme ve uygulanan politikalar hissedilir bir şekilde Avrupa kökenli olmuştur. Bu strateji ile birlikte Batının belli bir süreçle edindiği kazanım ve yasaların, bu yasaların yabancı olan Türk toplumuna aktarılması, ülkemizde aile kurumu açısından olumsuz durumlarla sonuçlanmıştır. Bu çalışmada Türkiye’de özellikle 1980 sonrası uygulanan Sosyal Politikaların, Batılılaşma ve modernleşme süreçleriyle birlikte, aile kurumu üzerinde, doğrudan veya dolaylı bir şekilde oluşturduğu değişim ve dönüşümler saptanmaya çalışılmıştır. Aile düzeyinde görülen bu değişimleri daha iyi anlamak için çalışmaya dayanak sağlayacak bazı istatistikî verilerden yararlanılmıştır.

Anahtar Kelimeler

Aile • Çocuk • Fransız İhtilali • Kadın • Sanayi Devrimi • Sosyal Politika • Yaşlılık

1 YÖK 100/2000 Doktorantı, Afyon Kocatepe Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Sosyoloji Bölümü
Doktora Öğrencisi, betulcicek1994@gmail.com, ORCID: 0000-0001-8067-1119

Başvuru: 6 Ağustos 2021
İlk Revizyon: 3 Eylül 2021
Son Revizyon: 21 Kasım 2021

Kabul: 30 Aralık 2021
OnlineFirst: 31 Ocak 2022

Copyright © 2021 İnsan ve Medeniyet Hareketi
http://toplumsaldegisim.com/
2022 4(1) 06-27

The Effects of Post-1980 Social Policies on the Family in Turkey

Betul ÇİÇEK¹

Abstract

The first examples of social policy practices are based on the radical changes brought about by the French Revolution and the Industrial Revolution. The conditions of the period present us a framework in which women and child workers are employed in intolerable conditions and continue their lives in these dangerous circumstances. Therefore, the first issue of social policies after the Industrial Revolution and the French Revolution was the protection of workers and the improvement of their living conditions. However, over time, this scope has diversified and increased with the use of social policies in social improvements and the increase in social problems. The family institution, which is one of the basic dynamics of the society, has become one of the focal points of social policies as the states started to develop population-oriented strategies. For this reason, there is an effect of social policies in the change of family institution. With the transition to the Republican period in Turkey, since the direction of progress was accepted as Europe, the laws, regulations and policies implemented were of European origin. With this strategy, the transfer of the gains and laws that the West has gained through a certain process to the Turkish society, which is a foreigner of these laws, resulted in negative situations in terms of the family institution in our country. In this study, it will be tried to determine the direct or indirect changes and transformations of the Social Policies implemented in Turkey, especially after 1980, together with the Westernization and modernization processes, on the family institution. In order to better understand these changes seen at the family level, some statistical data will provide a basis for the study.

Keywords

Children • Family • French Revolution • Industrial Revolution • Social Policy
• Older People • Women

1 YÖK 100/2000 Doctorate, Afyon Kocatepe University, Social Sciences Institute, Department of Sociology,
PhD Student, betulcicek1994@gmail.com, ORCID: 0000-0001-8067-1119

Giriş

Aile kurumu, öneminden dolayı siyasi yapılanmaların öncelikli ilgi alanlarından olmuştur. Bu nedenle devletlerin aile kurumu ile olan ilişkisine baktığımızda, aile ile ilgili kuralları belirleyen, kontrol eden ve düzenleyen bir yapıda olduğunu ifade edebiliriz (Altunsu Sönmez, 2013: 307). Bununla birlikte aile kurumunun toplumun temel dinamiklerinden olması nedeniyle, toplumun büyük ölçekli değişimlerinde diğer kurumlara nazaran daha derin bir etkiye sahiptir. Sosyal politikaların bir alt dalı olan aile politikaları da toplum üzerinde geniş çaplı bir etkiye sahiptir. Sosyal politikaların bu denli etkili olması ve devlet stratejileri için büyük önem taşıması, sosyal politikaların varlığının günümüze kadar devam etmesini sağlamıştır.

Sosyal Politikanın Tanım ve Kapsamı

Sosyal politika, en genel anlamıyla devletin bir ülkedeki tüm bireyler için özelliklerle bakıma ve korunmaya ihtiyacı olanlar için koruyucu, güçlendirici, sosyal adaleti ve eşitliği sağlayıcı eğitim, sağlık, konut, sosyal güvenlik, sosyal yardım ve bireysel sosyal hizmetleri içeren plan, proje ve hizmetlerin bütünü olarak ifade edilebilir (Pierson ve Thomas, 1999'dan akt. İçağasıoğlu Çoban ve Özbesler, 2009: 33). Bu anlamda toplumun tüm kesim ve sosyal sorunlarını kapsayan sosyal nitelikli tüm yaptırımları konu alan sosyal politikanın kişi ve konu bakımından olmak üzere temelde iki tür kapsamı bulunmaktadır (Altan, 2007: 3).

Sosyal politikaların kişi bakımından kapsamı, sosyal sorunların farklılaşmasına bağlı olarak dinamik bir profil çizmiştir. Nitekim başlarda sosyal politikanın kişi bakımından kapsadığı ilk ve tek kesim işçi sınıfı olmuş olmasına rağmen günümüzde bu kapsam sos-

yal sorunların çeşitliliğiyle paralel bir şekilde oldukça genişlemiştir (Köse, 2018: 16). Sosyal politikanın konu bakımından kapsamına bakacak olursak, başlarda tek konusu işçi haklarının korunması olan sosyal politikalar, günümüzde sağlık, eğitim, güvenlik, beslenme, korunma, barınma ve istihdam gibi birçok konuyu kapsamış durumdadır (Bedir ve Bülbül, 2018: 3-5).

Sosyal Politikanın Ortaya Çıkışı

Sosyal politikanın ortaya çıkışını hazırlayan koşullar temelde iki tarihi olaya dayanır. Bunlar Fransız İhtilali ile Sanayi Devrimi'dir. Fransız İhtilali; Sanayi Devrimi ve sonrasında gerçekleşen toplumsal ve ekonomik dönüşümlerin gelişmesini sağlayan düşünsel arka planı oluşturmuş ve Sanayi Devrimi'nin doğuşunu hızlandırmıştır (Bedir ve Bülbül, 2018: 5). Böylece Sanayi Devrimi ile birlikte toplumda ve ekonomide büyük çaplı değişimler yaşanmış, toplum sanayileşme ve fabrika merkezli bir şekilde kent odaklı olarak yeniden yapılanmıştır. Oysa Sanayi Devrimi'nden önce çalışmanın büyük bir bölümü, kırsal alanda ve üretim merkezi olan evlerde gerçekleşirdi. Ancak sanayileşmeyle birlikte iş ile ev birbirinden ayrılmış, fabrikalar üretimin odak noktası haline gelmiştir. Böylece tarım toplumlarında aile, eğitim, siyaset, çalışma gibi birçok toplumsal kurumda önemli değişimler yaşanmıştır (Bozkır Serdar, 2018: 12-13). Bu yeni toplumsal şartlarda en kötü durumda olanlar, ucuz emek gücünü temsil eden işçi çocuk ve kadınlardı. Bu nedenle, sosyal politika ilk etapta özellikle korunmaya muhtaç işçi çocuk ve kadınlar üzerinde yoğunlaşmıştır (Talas, 1992: 15-16). Bununla birlikte sanayileşme süreci ile beraber bu dönemin hakim sınıfı sermaye sahipleri ve işverenler olmuştur.

Fabrika sistemine geçişle birlikte kitle üretimi bu kesimin gücünü ve sermayesini arttırmıştır. Mevcut sistemin devam edebilmesi için emeğinden başka hiçbir şeyi olmayan işçi sınıfına ihtiyaç duyulmaktaydı. Bu nedenle Sanayi Devrimi ile birlikte bu sınıf belirgin bir şekilde toplumda yer edinmiştir.

Bu yeni sınıfın daha sonraki süreçte hak araması ve örgütlenme mücadelesi, sanayi toplumunun sosyal boyutunu etkileyecek ve sosyal politika oluşumunda etkili olacaktır. Ancak zamanla bir araya gelerek işçi sendikaları kuran ve işverenler karşısında hak arayışına giren işçiler, sendikalaşmanın ilk dönemlerinde işverenlerin kendi çıkarları için polis, mafya ve siyasetçilerle yaptıkları işbirliği ve açlık sınırında bulunan on binlerce insanın karın tokluğuna çalışmaya hazır olması gibi nedenlerden dolayı başarılı olamamışlardır. Bu durumda araya girmek zorunda kalan devlet, çeşitli politikalar uygulamak durumunda kalmıştır. Dolayısıyla sosyal politika ilk olarak işverenler karşısında zayıf olan işçi sınıfının ekonomik ve sosyal hak mücadelesi etrafında şekillenmiştir. Daha sonra genel anlamda toplumda hakim güç otoriteleri karşısında zayıf ve korunmasız olan kesimlerin ekonomik ve sosyal alanda korunmasını sağlayacak hakların kazanılması çerçevesinde genişlemiştir. Ancak bilinmesi gerekir ki sosyal politikanın gelişiminde çalışma hayatındaki bu değişimlerin yanında dönemin beraberinde getirdiği kentleşme ve demografik değişimlerin de etkisi olmuştur (Bozkır Serdar, 2018: 15-18).

Sosyal politika henüz bir bilim dalı olarak ortaya çıkmadan ve kurumsallaşmadan önce de sosyal politikalara benzer uygulama-

maların varlığı söz konusuysa da ancak modern çağda toplumlar bir arada yaşayabilmek için detaylı ve kapsamlı gereklilikler ortaya koymuş ve devletin insan ilişkilerine doğrudan müdahale edici bir nitelik kazanmasına neden olmuştur. Dolayısıyla denilebilir ki sınıflı toplum yapısının sanayileşmeyle birlikte, belirgin bir şekilde toplumda yer alması, sosyal sorunların hızla artmasına ve 19. yüzyılın ikinci yarısında yaşanan gelişmelerin de etkisiyle sosyal politikanın bir bilim dalı olarak ortaya çıkmasına neden olmuştur (Aslan, 2018: 265).

Sosyal politikaların devlet eliyle gerçekleşmesi, devletin toplumsal sorunlara çözüm getirme anlamında bir "sosyal devlet" olma yolundaki sürecin de önünü açmıştır. Böylece Sanayi Devrimi sonrasında aile bireyleri üzerinde ilk defa aile dışından olan aktörler etkili olmaya başlamıştır. Burada kullanılan sosyal devlet ibaresi dikkat çekicidir. Çünkü sosyal devletin temel özelliği, belirlenen hedeflere erişmek açısından, müdahale edici bir niteliğe sahip olmasıdır. Böylece sosyal devletin bu yapısı ile sonraki süreçte aile kurumunun dış etmenlere açık hale gelmesi için gereken zemin hazırlanmış olmaktadır. Türkiye'de ise "devletin aktör olarak sosyal politikalarda açıkça/hukuki varlığı ilk defa 1961 Anayasası'ndaki 'sosyal hukuk devleti' ilkesi ile net bir şekilde görülmeye başlamıştır." (Taşçı, 2017: 7-9)

Özetle ifade etmek gerekirse sosyal politikalar 19. yüzyılda Batı Avrupa'da Sanayi Devrimiyle beraber ortaya çıkan büyük bir ekonomik dönüşümün sonucunda derin bir sefalet düşen işçilerin yaşadığı sorunları

çözmek amacıyla ortaya çıkmıştır (Işıkhana, 2014: 7). Ancak günümüzde toplumun neredeyse tüm kesimlerini kapsayan, sosyal sorunları çözmeyi ve hayat koşullarını iyileştirmeyi amaçlayan bir vatandaşlık hakkına evrilmiştir. Dolayısıyla dinamik bir yapı olan sosyal politikalar günümüzde önceden ilgilendiği konuların yanında, "... dışlanma, ayrımcılık, çevre sorunları, tüketici hakları, dezavantajlı gruplar olarak nitelendirilen kadınlar, gençler, çocuklar, yaşlılar, eski hükümlüler, göçmenler, engelliler ve diğer gruplara yönelik üçüncü kuşak olarak adlandırılan sosyal politikalar" gibi birçok konuyla ilgilenebilmektedir (Bozkır Serdar, 2018: 5-6).

Türkiye’de Sosyal Politika

Türkiye’de sosyal politikanın tarihsel gelişimi başlıca iki ana döneme ayrılarak incelenebilir. Bunlar Cumhuriyet öncesi ve Cumhuriyet dönemidir. 1908 yılından önce ülkede bireysel iş ilişkileri ile ilgili birkaç nizamname ve Mecelle’de bireysel iş ilişkileri ile ilgili sınırlı sayıda düzenlemeye yer verilmişse de Cumhuriyet öncesi dönemde ülkedeki siyasi, ekonomik ve sosyokültürel koşullar sosyal politikanın oluşmasına imkân tanımamıştır (Bozkır Serdar, 2018: 63-65). Çünkü Osmanlı Devleti’nde toplumsal ilişkilerin şekillenmesinde etkili olan üretim şekli ağırlıklı olarak tarıma dayalıydı (Özaydın, 2018: 43). Bununla birlikte Osmanlı dönemindeki sosyal güvenlik anlayışı çocuk ve aile üzerinden şekillenmiştir. Nitekim imparatorlukta ilk ve temel sosyal güvenlik kurumunu ‘ocak’ olarak da bilinen geniş aile yapısı oluşturmaktaydı. Aile, her birey için özellikle de kadınlar ve bakıma ihtiyaç du-

yanlar için sürekli ve temel bir koruma mekanizmasıydı. Bunun yanında komşuluk ve akrabalığa bağlı yardımlaşma da Osmanlı’da her dönem etkin bir sosyal güvenlik aracı olmuştur. Bu yardımlaşma kalkınının yanında birçok konuda karşılıksız yardım ve hizmetlerde bulunan vakıf kurumları da sosyal güvenlik niteliği taşımaktaydı. Daruş-Şifalar ve Loncalar bunun en iyi örnekleridir (Alper, 2018: 232-233). Bu nedenlerden dolayı, sosyal politika süreci Batıda gerçekleştiği gibi Osmanlı Devleti’nde gelişmemiştir.

Diğer taraftan Sanayi Devrimi ve Fransız İhtilali gibi büyük olayların yaşandığı dönemde meydana gelen değişimlerden yalnızca Batı değil Batı dışındaki toplumlar da etkilenmiştir. Osmanlı Devleti’nin son dönemlerinde tartışılan geri kalmışlık konusu bu büyük çaplı değişimlerin bir sonucudur. Özellikle Fransız İhtilali’nin neden olduğu milliyetçilik akımı ve Osmanlı Devleti’nin son dönemlerinde yaşanan kaos ortamı ve toplumsal sorunlar ile Osmanlı’nın, Batının teknolojik ilerlemesine kapalı bir tutum sergilemesi bu tartışmaları alevlendirmiştir. Geline nokta toplumdaki geri kalmışlık hissi bir çıkış yolu aramaya itmiş ve bu eğilim devrin misyonunu da şekillendirmiştir. Böylece ülke için ilerleme yönü Avrupa, ilerleme yolu ise Avrupa’nın kurum ve kuruluşlarının ülkeye alınması şeklinde kabul edilmiştir (Aytaç, 2012: 127). Böylece “Tanzimat’a kadar hukuk düzenini Türk örfi hukuku ve İslam hukuku anlayışı içinde sürdüren Türk toplumu, Tanzimat Fermanı’ndan (1839) itibaren tüm kurumlarında köklü değişimler yapmaya yönelmiştir. Bu tercih, tüm kurumlarda olduğu

gibi hukuk sisteminin çağın şartlarına göre düzenlenmesinde de Batı’nın sanayileşmiş ve kalkınmış modellerinin Türk toplum yapısına uyarlanması şeklinde ele alınmıştır.” (Özaydın, 2018: 47)

Osmanlı’da 19. yüzyılın sonuna doğru Batı model alınarak yapılan değişimler sonucunda yaşanan köklü değişimler ve çözülmeyle başlayan ekonomik toplumsal yapı, vakıf ve loncalar gibi toplumsal değerler açısından büyük önem taşıyan, dayanışma ve yardımlaşma kurumlarının da etkinliğini azaltmıştır. Bu durumun en büyük nedeni Türk modernleşmesinin temel dinamiğinin yasal düzenleme ve hukuksal yaklaşımların Batı kaynaklı olmasıdır. Nitekim toplumsal yaşamda gerçekleşen değişim ve dönüşümlerin büyük bir kısmı hukuksal reformlar ya da farklı ülkelerin hukuklarının kabulü ile gerçekleşmiştir (Aytaç, 2012: 130). Bu yönelim, Cumhuriyetin ilanından sonra da devam etmiş ve Türkiye’de ailenin siyasi bir sorun olarak ele alınmasına yol açmıştır. Dolayısıyla “çocuklar, eğitim, aile içi ilişkiler, ebeveynlik gibi kimi sorunlar güncel bir tartışma konusu haline gelmişti. Bu nedenle, siyasetin kurgulanmasına ilişkin bir zihniyet değişikliği de gündeme gelmişti” (Aytaç, 2012: 128). Çünkü Cumhuriyetin ilanı yalnızca siyasi bir yapı değişikliğinin ötesinde “ekonomik, sosyal ve hukuki bakımdan bir dönüşümü içermektedir. Cumhuriyetin ilanı ve sonrasında kabul edilen 1924 Anayasası ile bireysel özgürlükler ve doğal hukuk anlayışı çerçevesinde önemli adımlar atılmaya başlanmıştır” (Özaydın, 2018: 49). Cumhuriyet döneminde ülkemizdeki politikalara bağlı olarak gerçekleşen değişimlerin kökeninde

uygulanan politikalarla aile yapımızın uyumsuzluğundan kaynaklı problemlerin bulunduğunu da vurgulamak gerekir. Çünkü ilk uygulanan politikalarla birlikte çeşitli değişimler de meydana gelmişti. Bu değişimler kendi toplumumuza göre sorun addedilecek nitelikte değişimlerdi. Uygulanan politikalar öncelikle çocuk tartışmalarının oluşmasına neden olmuştu. Bu doğrultuda çocukluk mefhumu yeniden yapılandırılmıştır. Çocukluğun ve gelecek nesillerin yeniden yapılandırılması, çocuk ve ebeveynler arasındaki ilişkinin de yeniden yapılandırılmasını gerektirmiştir (Aytaç, 2012: 129). Bu nedenle ülkemizde sosyal politikalar konusunda toplumun yabancı olduğu Batı kökenli değişimler gereksinim olarak görülmüş ve uygulamaya koyulmuştur. Türkiye’de sosyal politika girişimlerine 1920’lerin başlarında ilk adımlar atılmış ve Cumhuriyet ile birlikte bu süreç çeşitli durumlara göre değişimler geçirerek devam etmiştir (Talas, 1992: 33).

1980 Öncesi Sosyal Politikalar

1980 öncesi sosyal politikalar Cumhuriyetin ilan edildiği ilk yıllarda sosyal politika girişimleri, tek partili bir dönem olmanın da etkisiyle sınırlı bir şekilde gelişim göstermiştir. 1923’te sanayileşme sürecinin de etkisiyle izlenen liberal politikaların başarısız kalması üzerine 1932 yılından sonra devletçi politikalar uygulanmaya başlanmıştır. Bununla birlikte bu dönemde ilk defa çalışma hayatına geniş kapsamlı bir müdahale söz konusudur. 1945’ten sonra çok partili sisteme geçmiş olmanın ve iç ve dış faktörlerin de etkisiyle siyasi ve ekonomik yapıda ortaya çıkan gelişmeler sonucunda devlet tarafından

işçileri koruyucu kurumsal ve hukuki düzenlemeler yapılmış, asgari ücret uygulamasına başlanmıştır. Kurumsal alanda ilk olarak 1945 yılında ‘işçi sigortalar kurumu’ kurulmuştur. 1946 yılında kabul edilen kanunlarla ‘iş ve işçi bulma kurumu’ ile Çalışma Bakanlığı kurulmuş, Basın ve Deniz İş Kanunları çıkarılmıştır (Tokol, 2018: 66-68).

27 Mayıs 1960 tarihi, Türkiye’de sosyal politika açısından bir dönüm noktasını oluşturmaktadır. Nitekim bu dönemin anayasasında diğer anayasalardan farklı olarak ilk defa başlangıç bölümünde insan hak ve özgürlüklerine yer verilmiş, 2. Maddesinde devlet nitelik olarak; ulusal, demokratik, laik ve sosyal bir hukuk devleti olarak belirtilmiştir. Devletin, sosyal devlet olması nedeniyle anayasada çalışma hakkı, zorla çalıştırma yasağı, kadın ve çocukların çalıştırılması, dinlenme hakkı, ücrette adalet sağlanması, sosyal güvenlik, sağlık, konut, öğretim hakkı, kooperatifçiliğin gelişmesi, tarım ve çiftçinin korunması ile ilgili düzenlemeler yapılmıştır. Böylece ilk defa sendika, toplu sözleşme ve grev hakkı anayasa güvencesi altına girerek Batılı ülkelerden farklı olarak mücadele etmeden geniş kapsamlı haklara kavuşmuştur. Dolayısıyla geniş bir kesime örgütlenme hakkı tanınmış, sendikaların faaliyet alanı genişlemiştir (Tokol, 2018: 69-70). Diğer taraftan bu dönemde uygulanan yasalarda bireyselliğin özgürlük adı altında politikalarda belirgin bir şekilde görüldüğünü de ifade edebiliriz (Özbay, 2017: 190). Örneğin bu dönemde 1965’te çıkartılan Kat Mülkiyeti Yasasında (Resmî Gazete, 1965) “Tamamlanmış bir yapının kat, daire, iş bürosu, dükkân, mağaza, mahzen, depo gibi

bölümlerinden ayrı ve başlı başına kullanılmaya elverişli olanları üzerinde, o gayrimenkulün maliki veya ortak malikleri tarafından, bu Kanun hükümlerine göre, bağımsız mülkiyet hakları kurulabilir.” ibaresi ile bir anlamda ev ve apartman kültüründe köklü bir değişime gidilmiştir. Bu uygulamadan sonra bir arada yaşamaların yerini, özel mülkiyetin getirisi olan bireysellik almıştır diyebiliriz (Özbay, 2017: 190). Diğer taraftan kalabalık aile evlerinin yerini geçici olarak ikamet eden kiracıların alması sonucu önceki dönemlerde komşu ailelerin bir aradaki halleri ile yardımlaşma ve dayanışmanın yerini, neredeyse birbirini tanımayan komşular almıştır. Bunun sonucunda komşuluk ilişkilerinin örselendiği, çocukların sosyalleşme sürecindeki komşuluk figürünün zayıfladığı veya olumsuz bir şekilde etkilendiği söylenebilir.

1980 Sonrası Sosyal Politikalar

Bilindiği gibi Türkiye’de 12 Eylül 1980 tarihinde askeri bir darbe gerçekleşmiştir. Bu darbe ile birlikte neo-liberal politikalardan sonra sosyal politikalar bağlamında yeni bir dönem başlamıştır. Bu süreçte “siyasi partiler kapatılmış, sendika ve konfederasyonların bir bölümünün faaliyetleri durdurulmuştur” (Tokol, 2018: 71) Dolayısıyla 1982 Anayasa döneminin sosyal politikaları, dönemin siyasi konjonktüründen olabildiğince etkilenmiştir. Nitekim bu anayasa demokratik olmayan bir ortamda ve askeri rejim tarafından atanan danışma meclisi taraftarlarınca ve asker gözetiminde oluşturulmuştur (Talas, 1992: 247). Ayrıca bu dönemde oluşturulan politikadaki ana tema devlete addedilen kutsallıkla birlikte, devleti güçlendirmek, bireyi olabil-

diğince kısıtlamak ve denetim altında tutmak olmuştur (Talas, 1992: 231). Daha sonraki süreçte, 06.11.1983 seçimleriyle birlikte yeniden çoğulcu demokrasiye geçilmişse de darbe sonrası iktidara gelen ANAP yaptığı politikalarla mevcut durumu değiştirememiştir ve bu durum bir süre daha devam etmiştir (Tokol, 2018: 72).

1980’lerin sonundan 2000’li yıllara değin iş ve sosyal güvenlik konularında olmak üzere çalışma hayatını ilgilendiren konularda çeşitli değişiklikler yapılmıştır. 2003 tarihinde iş kanunda özellikle esneklik konusunda önemli yenilikler, dönem boyunca kadın ve engellilerle ilgili çeşitli düzenlemeler yapılmıştır. Diğer taraftan “İş ve İşçi Bulma Kurumu” 25.06.2003 tarihinde ‘İŞKUR’ olarak yeniden yapılandırılmış ve 2012 yılında Sendikalar ve Toplu İş Sözleşmesi Kanunu kabul edilmiştir (Tokol, 2018: 72-73). Takip eden süreçte “2011 yılında 633 sayılı Kanun Hükmünde Kararname ile Aile ve Sosyal Politikalar Bakanlığı’nın kurulması ile yeni bir aşamaya girilmiştir” (Alper, 2018: 242). Sosyal politikalarda görülen bu denli büyük değişimlerin arka planında Türkiye’nin yeni bir kimlik kazanma, çağdaş yaşama ulaşma ve bütünleşme amacı bulunmaktadır. Bu girişimler sonucunda Türkiye’nin köklü değişimler içine girdiğini ifade edebiliriz (Talas, 1992: 305).

1980 Sonrası Aileye Yönelik Sosyal Politikalar

Aile sahip olduğu işlevler nedeniyle toplumlar ve devletler için önemli bir kurum olagelmıştır. Bu nedenle devletler tarafından uygulanan aile politikaları, toplum için önem teşkil eden bu kurumun desteklenmesi, ko-

runması ve güçlendirilmesi gibi amaçlar güder (Aslan, 2018: 261).

Bununla birlikte devletlerin, sosyal güvenlik, vergi, sağlık, eğitim, barınma gibi alanlarda yaptığı politikalar aile ve aile yaşamı üzerinde dolaylı olarak etkili olsa da (Millar, 2011: 222-223) doğrudan aileyi konu edinen politikalar da mevcuttur. Aile politikaları olarak adlandırılan bu politikalar, diğer sosyal politikalardan farklı olarak, özellikle aile yaşamına etki etmeyi amaçlayan, devlet tarafından geliştirilmiş prensipler ve planlı süreçler sonucunda geliştirilmişlerdir. Dolayısıyla daha çok doğum hızı, aile büyüklüğü, çalışan ebeveynler için çocukların ve yaşlıların bakımına ilişkin hizmetler, koruyucu aile programları gibi konulara odaklanmış olan politikalardır (Barker, 1999’dan akt. İçağasıoğlu Çoban ve Özbesler, 2009: 33). Bununla birlikte sosyal politikalar bağlamında doğrudan kadın, çocuk ve yaşlılara yönelik çok sayıda yasal düzenleme ve kanunlar da oluşturulmuştur.

Ülkemizde uygulanan 1980 sonrası politikalara baktığımızda 1982 Anayasasında ve daha sonrasında, aileye yönelik uygulanmış birçok sosyal politika bulunmaktadır. Ülkemizde aileye ilişkin hizmetler, Anayasa, Medeni Kanunu, Türk Ceza Kanunu, Sosyal Hizmetler ve Çocuk Esirgeme Kurumu Kanunu, Ailenin Korunmasına Dair Kanun ve Aile Mahkemeleri Kanunu çerçevesinde şekillenmektedir (İçağasıoğlu Çoban ve Özbesler, 2009: 37). Bununla birlikte zamanla değişen veya düzenlenen yasalar da mevcuttur. Örneğin kadın haklarına yönelik olarak Anayasanın 10. maddesinde, “Kadınlar ve erkekler eşit haklara sa-

hiptir.” ibaresine “Devlet bu eşitliğin yaşama geçirilmesini sağlamakla yükümlüdür.” ibaresi eklenmiştir. Aynı şekilde Anayasanın 41. maddesinde ise “Aile, Türk toplumunun temelidir ve eşler arasında eşitliğe dayanır.” şeklinde düzenleme yapılmıştır. 1985 yılında kadın konusu ilk kez bir sektör olarak 5. Beş Yıllık Kalkınma Planı’na konularak bu konuda politikalar belirlenmiştir. Bununla birlikte “1985 yılında Birleşmiş Milletler’in “Kadınlara Karşı Her Türlü Ayrımcılığın Önlenmesi Sözleşmesi (CEDAW) bazı çekincelerle kabul edilmiştir.” Daha sonraki süreçte 1990 yılında Kadın Statüsü ve Sorunları Başkanlığı kurulmuştur. Başkanlık daha sonra müdürlüğe dönüştürülmüşse de 2004 yılında kurumla ilgili yasa çıkarılmış ve daha sonra Aile Sosyal Politikalar Bakanlığı’na bağlanmıştır. Diğer yandan kadınların çalışma hayatına dahil edilmesini konu alan kadınların çalışmalarını kocalarının iznine bağlayan Medeni Kanunu’ndaki düzenleme 1990 yılında iptal edilmiş ve “2007 yılında, Gelir Vergisi Kanununda yapılan değişiklikle hanehalkı içinde, kadınlar tarafından üretilen ürünlerin düzenlenen kermes, festival, panayır ile kamu kurum ve kuruluşlarınca geçici olarak belirlenen yerlerde satılması sonucu kadınların elde ettikleri gelirler vergiden muaf tutulmuştur.” 2003 yılında kadınların çalışma hayatında kadınların korunması ile ilgili kapsamlı düzenlemeler yapılmış, eşitlik ilkesine özen gösterilmiş, negatif ayrımcılığın kaldırılması amaçlanmıştır. Ayrıca analık halinde çalıştırılma yasağı doğrultusunda doğumdan önce 8, doğumdan sonra 8 hafta olmak üzere toplam 16 haftaya çıkarılmış, ihtiyaç duyulması halinde ise doğum sonrası izninin 13 haftaya çıkarılması sağlanmıştır (Aytaç, 2018: 346-349).

“Kadının istihdamını temel olarak düzenlenen iş-aile yaşamının uyumlaştırılması kapsamında kadınlara doğuma bağlı yarı zamanlı ve kısmi zamanlı çalışma imkanı verilmiştir. Yine aynı süreçte kadınların özlük hakları iyileştirilmiş, doğum yardımları yapılmış, belediyelere kreş açma zorunluluğu getirilmiş, babalık izni gibi uygulamalar planlanmıştır” (Akkuş Güvendi, 2018: 9). Bununla birlikte kadınların can güvenliğini sağlamak amacıyla Sosyal Hizmetler ve Çocuk Esirgeme Kurumu’na Bağlı Kadın Konukevleri Yönetmeliği 12 Temmuz 1998 tarih ve 23400 sayılı Resmi Gazete’de yayımlanarak kadın konukevleri uygulamasına gidilmiştir (Resmi Gazete, 1998).

Ülkemizde aile içinde değişimlere neden olan bir diğer olgu ise, cinsiyetler arasındaki farklara yönelik yapılan düzenleme ve uygulamalardır. Bu anlamda “Türkiye’de uzun bir geçmişi olan toplumsal cinsiyet eşitliğinin son yıllarda yasal çerçevesi genişletilmiş ve kadınların toplumdaki rolünü güçlendirmeyi hedefleyen devlet politikaları yaygınlaştırılmıştır. Bu kapsamda başta Anayasa’da olmak üzere Türk Ceza Kanunu’nda, Türk Medeni Kanunu’nda ve İş Kanunu’nda pek çok düzenleme gerçekleştirilmiştir” (Kadının Statüsü Genel Müdürlüğü [KSGM], 2008: 9). Daha önce de değinildiği gibi bu yasalarda cinsiyet farkından kaynaklı ayrımcılıkların ve farklılıkların kaldırılması hedeflenmiştir. Bununla birlikte “Türkiye’de toplumsal cinsiyet eşitliği politikalarının zeminini Cumhuriyet devrimleri oluşturmaktadır. 1923 yılında Cumhuriyetin kuruluşunu takip eden yıllarda, kadın-erkek arasında tam bir eşitlik olması gerekliliğine olan inançla gerçekleştirilen

devrimlerle, bir yandan modern devlet yapısı oluşturulurken, öte yandan da büyük bir toplumsal değişim gerçekleştirilmiştir” (KSGM, 2008: 13). Nitekim Osmanlı Devleti ile karşılaştırıldığında yapılan değişiklikler devrim niteliğindedir. Bununla birlikte ülkemizde (Kadınlara Karşı Her Türlü Ayrımcılığın Ortadan Kaldırılması Sözleşmesi [CEDAW]), İstanbul Sözleşmesi gibi toplumsal cinsiyet eşitliğine ve aile içi şiddete karşı yapılan uluslararası politikalar da mevcuttur.

İstanbul Sözleşmesi adıyla bilinen ve 11 Mayıs 2011 tarihinde imzalanan ve ülkemizde 2014 yılında yürürlüğe giren “Kadınlara Yönelik Şiddet ve Aile İçi Şiddetin Önlenmesi ve Bunlarla Mücadeleye İlişkin Avrupa Konseyi Sözleşmesi, uluslararası alanda kadın haklarını düzenleyen ve cinsiyet eşitliğini öngören belgelerin en önemlilerindedir (Aile Akademisi Derneği, 2019: 2). Bir diğer uluslararası düzeyde yasal açıdan bağlayıcı bir sözleşme olan “Kadınlara Karşı Her Türlü Ayrımcılığın Ortadan Kaldırılması Sözleşmesi 1979 yılında kabul edilmiş ve 1981 yılında yürürlüğe girmiştir” (Eroğlu, 2012: 2). Bununla birlikte CEDAW sözleşmesi uluslararası düzeyde bağlayıcı bir sözleşme olduğundan dolayı Türkiye dört yılda bir komiteye sunulan ülke raporları ile değerlendirilmekte ve ülkedeki duruma göre tavsiye kararları vermektedir (KSGM, 2008: 17).

Toplumsal cinsiyet eşitliği mücadelelerinin elbette olumlu sonuçları bulunmaktadır. Ancak aile içinde kadının değişen statüsü, bir rol karmaşasına yol açmakla birlikte diğer bireylerin rolleri ile çatışabilmektedir. Bunların yanı sıra aileyi dolaylı olarak etkileyen politi-

kalar da mevcuttur. Örneğin gündüz bakımevi veya kreş hizmetleri çocukların psiko-sosyal gelişiminde işlevsel olmakla birlikte, kadının istihdama katılımı konusunda gizli işlevleri bulunmaktadır (Aslan, 2018: 267). Bu tür uygulamaların aile kurumunu ikincil bir pozisyona iten veya çeşitli işlevlerinin muadili olabilecek kurumların oluşumunu sağladığı görülmektedir. Böylece aile bireylerinin ayrı ayrı ya da yarı zamanlı olarak yaptığı işleri devralacak hizmetler ve aile dışı kurumsal yapıların oluşturulmasını (kreşler, çocuk yuvaları, koruyucu aile hizmeti, yaşlı bakımı gibi) öngören kurumların varlığı söz konusudur (İçağasioğlu Çoban ve Özbesler, 2009: 36).

Aile politikalarının doğrudan konu edildiği diğer kesim ise çocuklardır. Çocuk bakımı, birçok ülkede aile politikalarının önemli konularından ve reform alanlarından biri olmuştur. Ülkemizde, 1982 yılında Milli Eğitim ve Sağlık Bakanlığı birleştirilerek tek kamu kurumu olarak Sosyal Hizmetler ve Çocuk Esirgeme Kurumu (SHÇK) kurulmuştur. SHÇK çocuk koruma hizmetleri yanında diğer kamusal sosyal hizmetleri de şemsiyesi altına almıştır. 2011 yılında sosyal hizmetlere sosyal yardımlar da eklenerek çatı genişletilmiş ve Aile Sosyal Politikalar Bakanlığı kurulmuştur. Kurumun çocuk koruma misyonu sadece kurum bakımına muhtaç çocukları değil bütün çocuk nüfusunu kapsamayı hedeflemiştir (Karatay, 2016: 21-22). Yeni çocukluk anlayışının, Türk toplumunun modernleşme deneyimleriyle birlikte ortaya çıktığı ve çocuğu özne olarak kabul ederek çocuğa bu yönde değer veren bir yaklaşımı içerdiği görülmektedir (Tunca, 2018: 174).

Bunun en önemli göstergesi olarak, yasalarla birlikte çocukların sahip oldukları haklardır (Tunca, 2018: 169). Çocuğa yönelik politikalar, kadın istihdamı, cinsiyet eşitliği, doğum oranları gibi birden fazla hedefe katkıda bulunan önemli bir uzlaşma unsuru olarak kabul edilmektedir. Demografik eğilimlerle (doğurganlık oranlarının düşmesi ve nüfusun yaşlanması) ilişkili olan bu politikalar, istihdam konusunda endişelere neden olmaktadır. Çünkü kadının çalışması, aile ile iş arasındaki uzlaşmazlıklara neden olmaktadır. Bu nedenle Türkiye’de özellikle 2010 sonrasında çocuk bakımı ve erken çocukluk eğitimi ile ilgili düzenlemeler yapılmıştır (Akkuş Güvendi, 2018: 14). Diğer taraftan aile yapısında görülen değişimlerden dolayı yaşlılara yönelik politikalar da uygulanmıştır. Türkiye’de yaşlılar ile ilgili sosyal refah algısının biçimlenmesinde yaşlının içinde bulunduğu aile yapısının önemli bir etkinliği olmaktadır. Aile yapısının geleneksel veya modern biçimde olması, yaşlılara yönelik sosyal refahın algılanması ve uygulanması safhasında etkili birer değişken olabilmektedir. Modern zamanlar, sadece ekonomik anlamda bir dönüşüme neden olmamış, aynı zamanda sosyal bir dönüşüme de neden olmuştur. Bu sosyal dönüşümün en önemli merkezi “aile” kurumu olmuştur. Ailedeki dönüşüm, aile içinde bir fert olan yaşlı birey için de kaçınılmaz olarak bir dönüm noktası olmuştur. Geleneksel aile yapısı göz önünde bulundurulduğunda, yaşlının konum ve statüsü güvence altındaydı (Taşçı, 2017: 46). Ancak modern zamanda yaşlılar veya hastalar bir yük olarak görülebilmektedir. Bu anlamda son dönem sosyal politikalara baktığımızda yaşlı, hasta

ve engelli bakımı için alt gelir gruplarındaki ailelerdeki kadınlara belirli bir ücret ödeyerek evde bakımı destekleyici bir politika benimsendiğini görmekteyiz. Maddi durumu kötü olan, yaşlı ve hastaların bu durumu tercih ettikleri genel bir kabuldür. Ancak bu durum bakım hizmetlerinin metalaşmasını beraberinde getirmektedir. Çünkü bu politika yaşlı bakımını yaşlı bireylerin hakkı olmaktan çıkartıp sadaka/ücret zihniyetine dayanan bir çözüm önermektedir (Özbay, 2017: 326).

Ülkemizdeki aile politikalarını değerlendirecek olursak, aileyi sürekli gelir sahibi yapacak istihdam politikalarının oldukça kısıtlı olduğu görülür. Aileye yönelik yapılan sosyal yardımların ise son derece dağıntık, geçici ve bağımlı kılıcı olduğu ifade edilebilir. Dolayısıyla üretim merkezi olan aile tipinden tüketici aile tipine geçilmiştir. Ülkemizde kapsayıcı ve bütüncül bir aile politikasının olmamasının çeşitli nedenleri bulunmaktadır. Bunların başında politikalarımızın taklidi/ithal olması gelir. Bir diğer nedeni ise hükümetin sürekli değişmesi, kalıcı aile politikalarının yapılamaması ve popülist politikaların öne çıkmasıdır. Bununla birlikte, politika yapan siyasetçiler ile alanın uzmanı olan akademisyenler arasındaki iletişim kopukluğu da önemli nedenlerdendir (İçağasıoğlu Çoban ve Özbesler, 2009: 37-39).

Sosyal Politikalarla Beraber Değişen Aile

Aile sadece bir sosyalizasyon veya yeniden üretim aracı değildir; aile, kendisine toplum dediğimiz yapıyı inşa eden önemli unsurlardan biridir (Aytaç, 2012: 11). Bu nedenle devletler zaman zaman özellikle aileye yönelik çeşitli hizmet, politika, yasa ve düzenlemeler oluşturur. Daha önce de değinildiği gibi Sanayi Devrimi sonrasında sosyal devlet anlayışından ötürü devletler aile kurumu üzerinde doğrudan etkili olmaya başlamışlardır. Dinamik bir yapı arz eden aile kurumu uygulanan politikalarından dolayı çeşitli şekillerde etkilenmiştir. Ülkemizde ve dünyada 19. yüzyılın son çeyreğinden itibaren, özellikle iş ve çalışma olanağı bularak sınıai tesislerin çevresindeki kentlere yerleşenlerin yaşam ve çalışma koşullarının beraberinde getirdiği birçok risk için sosyal güvenlik hizmetlerinin daha sistemli ve organize biçimde yürütülmesi gereği, bu görevi yerine getirecek yeni müesseseler ortaya çıkmıştır (Koyuncu, 2013: 357- 358). Yapılan bu değişimler devlet eliyle gerçekleşmiş, toplumun ve ailenin güçlenmesini hedeflemiştir. Ancak her zaman istenilen şekilde aile üzerinde etkili olunamamıştır. Örneğin aile-içi ilişkiler ve sorumluluklarda kadın-erkek eşitliği fikri popülerlik kazanmakla kalmamış annenin çoğu durumda artık babanın rolünü de üstlendiği yeni bir resim doğmuştur. Bu durumda baba, aile içinde bir rol erozyonu yaşarken, çocuk ailede merkezi bir rol edinmeye başlamıştır. Bu durum, çocuk hakları söyleminin yasal ve siyasal bir destek kazanmasıyla da pekişmiştir. Çocuk hakları yönelimi bir anlamda çocukluğun yeniden tanımlanmasını

gerektirmekte ve çocuklukla yetişkinlik arasındaki farkları silici bir özelliğe sahip olabilmektedir. Çünkü bu yönelimde çocuklar artık ailelerine bağımlı küçükler olarak görülme yerine ebeveynlerinden farklı kendi hakları ve çıkarları olan otonom birer birey gibi ele alınmaktadır (Çakı, 2016: 285-286).

1980’li yıllar dünyada hızlı değişimlerin yaşandığı dönüşümlere tanıklık etmiştir. Bu dönemde meydana gelen değişimler, kadının ve ailenin konumunun da değişimini beraberinde getirmiştir. Son yıllarda, ailenin anlamının, geleneksel tanımının ötesine geçerek daha geniş bir anlam taşıdığına yönelik düşünceler hakim olmaya başlamıştır. Geçmişte evli çiftler evlilik süreci boyunca birbirlerinden çok şey beklememişlerdir ancak günümüzde bireylerin evliliklerine ilişkin beklentilerinde değişimler meydana gelmiştir. Bunun yanı sıra, kadının işgücü piyasasında geçmişe nazaran daha çok yer almaya başlaması erkeğe olan ekonomik bağımlılık durumunu ortadan kaldırdığı için daha farklı yaşam biçimlerinin ortaya çıkmasına neden olmuştur (Köse, 2018: 31-33). Diğer taraftan “boşanma oranlarının yükselmesi, tek ebeveynli aile sayısının artması, çocukla ilgili toplumsal kabullerin değişmesi ve doğurganlık oranının düşmesi, bireyciliğin ön plana çıkıp bağımsız yaşama isteğinin genel geçerlilik kazanması ve ailenin daha da küçülmesinin sonuçları olarak, geleneksel aile yapısının son 30-35 yıllık periyotta önemli bir değişim geçirdiği görülmektedir” (Akgeyik, 2006’dan akt. Taşçı, 2017: 47).

Zamanla hayat koşullarının gelişmesi ve iyileşmesi ile birlikte tüm dünyada hayatta

kalma süresi ve yaşlı nüfus artmıştır. Bununla birlikte geleneksel geniş ailenin yerini aile üye sayısının azaldığı çekirdek ailenin almasıyla birlikte değişen aile yapısı, yaşlıların aile içindeki konumlarını da değiştirmiştir. Geleneksel yapı, yaşlıların aile içindeki bakımını sağlamıştır ancak ailenin küçülmesi, yetişkin çocukların yaşlılara bakma imkanlarını azaltmıştır. Bu durum, zaman içinde yaşlıların sorumluluğunu üstlenecek kişilerin oranlarının azalmasına neden olmuştur. Bu nedenle yaşlıların çeşitli ihtiyaçlarını karşılayacak kurumlara ihtiyaç doğmuştur. Yaşlılara yönelik oluşturulan sosyal politikalar, bu tür kurumların hizmet vermesini ve yaygınlaşmasını sağlayabilir. Ancak bu uygulamaların da ailede bir değişime neden olması muhtemeldir. Nitekim bu kurumların yaygınlaşması, toplumda daha önce görülmemeyen, yaşlılara yönelik tutumları şekillendirmekte ve toplumun yaşlı algısını değiştirmektedir. Geleneksel aile yapısından çekirdek aile yapısına doğru meyleden bir dönüşüm neticesinde, (çekirdek) ailenin bir sosyal refah kurumu olma özelliğini önemli bir düzeyde kaybetmeye başladığı görülmekte ve dolayısıyla 'yaşlı' aile içinde 'sorumlu' statüsündeyken 'sorunlu' statüsüne evrilmesine neden olmuştur (Taşçı, 2017: 47).

Modernleşmenin bir sonucu olarak artan kentleşme aileyi çeşitli açılardan etkilemiş boşanmalara zemin hazırlamıştır. Dolayısıyla aile mefhumu kentlerde daha zayıftır. Bununla birlikte geleneksel toplumlarda evlilik bir sosyal güvence olarak algılanmaktadır. Kadın, evde ev işlerini yapar; erkek çalışır, kazanır ve aileyi korur. Modern toplumlarda

ise her bireyin sosyal güvencesi vardır. Dolayısıyla bireylerin başka bireyler tarafından korunmaya ihtiyacı yoktur. Huzursuzluğa ve şiddete maruz kalındığı zaman, evliliği sona erdirmeye konusunda daha rahat karar verilebilmektedir. Modernleşmenin getirdiği tüm bu değişiklikler ve elde edilen haklar kadınların açtığı boşanma davalarının sayısını artırmaktadır diyebiliriz (Aybey, 2017: 110-111).

Kadın nüfusunun istihdamının artması geleneksel evlilik ilişkilerinin değişimini tetiklemiştir. Eskiden kadının daha çok ev işlerinden sorumlu olması ve erkeğin ise daha çok araçsal rolleri yerine getirerek dışarıda çalışması, kadının iş hayatına girmesiyle birlikte değişmiştir. Kadın, bir yandan ev işlerine yetişmekte bir yandan dış hayata uyum sağlamak ve bu iki alan arasında stresli bir yaşam sürmeye çalışmaktadır. Dolayısıyla iş ve aile arasında sıkışan kadın için bugün gelinen noktada aile kurumu, bir sığınak olmaktan çıkmıştır (Gittins, 2011: 9). Hatta kimi zaman eşi veya çocuklarıyla mücadele ettiği, kızıştığı bir alan haline gelebilmektedir. "Kadınların iş gücüne katılımı ve boşanma arasında pozitif bir ilişki gören düşünürlerin yanı sıra boşanmanın da işgücüne katılımı tetiklediği yönünde çalışmalar bulunmaktadır. Özellikle boşanma riski karşısında kadınların iş gücüne daha fazla katıldığı kendini güvence altına almaya çalıştığı da iddia edilmektedir" (Timurturkan, 2018: 207-208).

Günümüzde yalnızca erkeğin (mesleki anlamda) çalıştığı aile yapısından, kadının da çalışmaya ortak olduğu bir aile yapısına geçişin olduğu görülmektedir. Kadınların eğitim ve iş yaşamına katılımlarına paralel olarak geleneksel aile içi roller ve davranış kalıpları

değişmektedir. Yapılan yasa ve düzenlemeler sonucunda kadın istihdamı artmıştır. Bunun sonucunda kadınlar aile bütçesine katkıda bulunuyor olsa da kadının ev içindeki rollerinde bir değişim olmamış ve bu durum kadının ev içindeki yükünü artırmıştır. Dolayısıyla çocuk sahibi olmak, kadının günlük yaşantısını doğrudan etkilediği için kadının iş ve aile hayatı arasında bir tercihte bulunmaya yöneltmektedir. Bu anlamda yapılan teşvik edici politikalar beraberinde yeterli ve nitelikli kamusal düzenleme ve desteği getirememektedir. İş-aile yaşamının uyumuna yönelik yapılan politikalar ise daha çok istihdam odaklı ilerlemektedir. Bu durum ise kadınlar açısından iş-aile çatışmasını artırmaktadır (Akkuş Güvendi, 2018: 23). Bununla birlikte sanayileşmenin yaşandığı ülkelerde nüfus hızla kentlere göç ederken kentlerde sosyal hayat zorlaşmıştır. Nüfus yoğunluğu sanayileşmeyle birlikte kısa sürede fabrikaların bulunduğu kentlere kaymıştır. Tarım toplumlarındaki aile yapısı çözülmüş, geniş ailelerin yerini çekirdek aileler almıştır. Dolayısıyla geniş ailenin aile üyelerine yönelik, güvenlik sağlama ve toprağı işlemede işgücü sağlama fonksiyonu ortadan kalkmıştır (Köse, 2018: 19-20). Geleneksel aile yapısından modern aile yapısına doğru bir dönüşüm geçirmekte olan aile yapımızdan dolayı (Ulutaş ve Özpinar, 2013: 395) aile bireylerinin gittikçe daha çok bireyselleşmesi, hedef ve arzularına daha fazla odaklanması nedeniyle aile bağlarının zayıfladığı görülmektedir. Aile bağlarının zayıflaması ise bireylerin, kendilerini aile bağlarını sürdürmekle daha az yükümlü hissetmesine neden olmaktadır (Millar, 2011: 225). Diğer taraftan "geniş aileden çekirdek aileye

geçişle birlikte dini inanç, düşünce ve yaşamda da bazı değişimlerin olduğu görülür." Geleneksel geniş ailelerde dini inanca dayalı olarak bulunan biz duygusu modern çekirdek ailede yerini ben duygusuna bırakmıştır. Dini değerler geniş ailelerde kolektivist bir karakter taşıırken çekirdek ailelerde bireysel bir şekle dönüşmüştür (Akdoğan, 2019: 255-256). Bu dönüşümle birlikte toplumsal anlamda süregelen algıda biz duygusunu besleyen kaynakların yaşanan değişimle birlikte etkisini yitirebildiği görülmektedir.

Çalışan kadınların diğer bir sorunu ise doğum izninin yetersizliği ve yeteri derecede çocuklarına annelik yapamamasıdır. Çalışan kadınların 8 hafta doğum öncesi, 8 hafta doğum sonrası olmak üzere toplam 16 hafta doğum izni bulunmaktadır. Ayrıca doğum izninden sonra mesai saatleri içinde süt izni ya da iki yıla kadar ücretsiz izin hakları da bulunmaktadır. Ancak bu izinlerin yeterli olmadığı da görülmektedir. Çünkü annenin tüm izin haklarını kullandığı düşünülse bile çocuklar iki yaşından itibaren kreşlere ya da bakıcılara teslim edilmektedir. Bu durum ise güvensiz, azami anne sevgisinden mahrum ve kendini gerçekleştiremeyen çocukların yetişmesini beraberinde getirmektedir. Ayrıca kadınların çoğunluğu ücretsiz izni ya kullanmamakta ya da çok az kullanmaktadır (Can, 2013: 234-235). Bu durum aile içindeki psikolojik durumun vahametini göstermektedir. Ailenin temel işlevi bireyin psikolojik gelişimini ve sosyolojik ihtiyaçlarını karşılamaktır. Aile, bireyin psikolojik ihtiyaçlarını karşılamada ve kimlik oluşturmada etkili olduğu gibi öğrettiği rol ile de aile içinde bir statü kazandırır. Birey toplumsal

yapı içinde rol ve statü kazanmayı da temelde aileden öğrenir. Aile özellikle bireyi koruma altına alma, aile yuvası içinde ona güven duygusu verme ve böylelikle toplumun kültürünü ve değerlerini ona aktararak sosyalleşmesini sağlamak suretiyle topluma doğrudan etki eden en temel kurumlardan biridir. Buna karşın toplumsal yapı, her toplumda temel bir öge olma özelliğini koruyan aileyi etkisi altına alır (Birekul, 2013: 289). Böylece iş yaşamına katılan kadınların aile üyeleriyle geçirdikleri süre azalmaktadır. Bu nedenle özellikle çocukların anneleriyle geçirdikleri zamanı kısıtlamaktadır. Çocukların aile içindeki eğitimi büyük oranda annelere aitken kadının iş hayatına dahil olmasıyla beraber çocukların daha küçük yaşlardaki eğitimi de eğitim kurumlarına aktarılır hale gelmiştir (Altunsu Sönmez, 2013: 310-311).

Modern dönemle birlikte toplumsal yaşamın her alanında yaşanan kırılmalar aile kurumunun değişmesine, yeni biçimler kazanmasına, kimi rollerini kaybetmesine ve kimi yeni roller kazanmasına neden olmuştur. “Endüstrileşme, değişen iş yaşamı, kadın ve erkeğin iş gücüne katılım oranının artması, kent yaşamında ilişkilerin değişmesi, artan bireyselleşme, liberalleşme, aile ve evlilik ilişkilerinin yeni biçimler kazanması, değişimin temel itici gücü olmuştur.” Bununla birlikte, bireyselleşmenin yanı sıra, artan hukuki haklar, ahlaki ve kültürel değerlerin değişmesi ve boşanmanın toplumsal kabulü de boşanmaların artmasında önemli bir faktör olmuştur (Timurturkan, 2018: 201-202). Çeşitli yasa ve düzenlemelerle kolaylaştırılan boşanma olgusu beraberinde çoğu zaman

geri döndürülmez sonuçlara sebep olmuştur. “Modern/Endüstriyel toplumlarda 1960’lı yıllardan itibaren sıklıkla ailenin çöküşünden bahsedilmeye başlanmıştır. Aile değerlerinin çözüldüğü sıkça dile getirilmiştir. Özellikle boşanmaların artışı ile ortaya çıkan tek ebeveynli aileler, çocuklar açısından model almada sorunlar yaratmaktadır. Bu ailelerin, suçun artışı, eğitimde başarısızlık ve çalışmaya ilgisizlik gibi sonuçlara yol açtığı ileri sürülmektedir.” (Bozkurt, 2013: 269-270) Ayrıca büyürken ebeveyn eksikliğinden kaynaklı rol model karmaşası yaşayan çocuklarda ileriki yaşlarda cinsel eğilimlerin değişmesi de muhtemeldir. Bununla birlikte boşanma sonrası uygulanan bazı yaptırımların, boşanan çiftler ve çocuklar üzerinde olumsuz etkileri olabilmektedir. Örneğin son zamanlarda oldukça gündemde kalan ve iki milyon erkeğin süresiz nafaka ödemesi nedeniyle mağdur olmaları tartışılmıştı. Uygulanan bu yasada henüz tam bir çözüm oluşturulamadı (Haberler.com, 2019). Bu uygulamanın, boşanan erkekleri, maddi anlamda zor durumda bıraktığı için yeni bir aile kurmalarını engellediği görülmektedir. Dolayısıyla bir aile politikasının aile kurumunu sekteye uğratması dahi mümkündür. Son zamanlarda ülkemizde tartışılan ve birçok ailenin mağdur olmasına neden olan başka bir politika gündemde yer edindi. Buna göre erken yaşta yapılan evlilikler ‘resmi nikah’ olmasına rağmen binlerce eş tecavüz suçuyla yargılanıp cezaevine konuldu. Bu nedenle çok sayıda aile parçalandı, çok sayıda kadın mağdur oldu (Milli Gazete, 2019). Görüldüğü gibi aile yararı gözetilerek uygulanan bazı politikalar amaçlandığı şekilde sonuçlanamayabilmektedir.

Sosyal politikalarla birlikte aile içerisindeki değişimden etkilenen bir diğer kesim ise yaşlılardır. Daha önce değinilen yaşlılara yönelik politikalar tartışmalı bir konudur. Yaşlıların evde bakımı konusu önceki toplum yapımızda diğer aile bireyleri için bir görevdi. Ancak bu görevin bir ücrete tabi tutulması yaşlılara yönelik algıyı değiştirebilmektedir. Bununla birlikte devlet tarafından verilen bu yardımı aşağılayıcı bulan yaşlılar da vardır (Dural ve Con, 2011: 490). Diğer bir açıdan bakıldığında ise ailedeki kadın üyelere bakım yaptıkları için ücret vermek, kadınların ve yaşlı bireylerin torunlarının kendi kültürel sermayelerini geliştirebilecek olanakları kısıtladığı ve yaşlandıklarında zor koşullar altında yaşama risklerini arttırdığı görülür (Özbay, 2017: 326-327).

Bugün gelinen noktada aile yapımızın bir değişim geçirdiği ve hala değişmekte olduğu açıktır. Bu değişimi daha iyi anlayabilmek için bazı istatistikî verilere bakmamız gerekir. Türkiye İstatistik Kurumu [TÜİK]’ten alınan verilere göre evlilik yaşı yıllara göre gittikçe yükselmektedir. Nitekim TÜİK’in ‘Evlenme ve Boşanma İstatistikleri’ araştırmasında 2001 yılındaki ilk evlenme yaşı kadınlarda 22,7 erkeklerde 26,0 iken 2020 yılında bu veriler yükselerek, kadınlarda 25,1 erkeklerde ise 27,9 olmuştur (TÜİK, 2021b). Dolayısıyla yıllara göre ilk evlenme yaşının her iki cinsiyette de yükseldiği görülmektedir. İlk evlenme yaşının artması demografik oranlar üzerinde olumsuz etkide bulunmaktadır. Çünkü ilk evlenme yaşı yükseldikçe doğurganlık oranı da azalmaktadır. Nitekim doğum yapan annelerin yaş ortalaması da 2001 yılında 26,7 iken 2020 yılında 29,0 olmuştur (TÜİK, 2021c).

Aile yapısında görülen bir diğer değişim ise hanehalkı büyüklüğüdür. TÜİK’in yayınlanan ‘İstatistiklerle Aile, 2020’ adlı çalışmasında görülen istatistikî verilere göre ortalama hanehalkı büyüklüğü, 2008 yılında 4,00 iken 2014’te 3,6; 2018 yılında 3,4 ve 2020 yılında 3,00 olmuştur. Bu verilere göre bir ailede bulunan ortalama kişi sayısı gittikçe azalmıştır. Bununla birlikte tek kişilik hanehalkı oranı 2014’te %13,9 iken 2018 yılında % 16,1 ve 2020 yılında ise %17,9 olarak artmıştır. Yine aynı rapora göre yalnızca anne ve çocuklardan veya yalnızca baba ve çocuklardan oluşan çekirdek aile sayısı da yıllara göre artmıştır (TÜİK, 2021a).

Aile yapımızda göze çarpan bir diğer değişim ise doğurganlık hızıdır. “Toplam doğurganlık hızı, bir kadının doğurgan olduğu dönem (15-49 yaşları arası) boyunca doğurabileceği ortalama çocuk sayısını ifade eder.” (TÜİK, 2021c) Ülkemizdeki doğurganlık hızı yıllar içinde çeşitli dönemlerde azalmış veya artmıştır. Ancak 2014 yılından itibaren aşamalı olarak azaldığı görülmektedir. Bu konudaki istatistiklere baktığımız zaman, 2001 yılında 2,38 olan doğurganlık hızının 2020 yılında 1,76’ya kadar gerilediğini görmekteyiz (TÜİK, 2021c).

Ülkemizde doğurganlık hızının yanında görülen bir diğer demografik değişim ise kaba doğum hızıdır. “Kaba doğum hızı, belirli bir bölgede belirli bir süre içinde gerçekleşen doğumların o süre ortasındaki nüfusa bölünmesiyle bulunan ve binde olarak ifade edilen bir hızdır” (H Sözlük, 2016). Ülkemizde gittikçe azalan bir kaba doğum süreci olduğunu ifade edebiliriz.

Nitekim 2001 yılında % 20,3 olan bu oran 2020 yılında % 13,3 olmuştur (TÜİK, 2021c).

Toplum için büyük önem taşıyan aile kurumunun oluşabilmesi için büyük önem taşıyan evlilik oranında da azalmalar görülmekte ve aile kurumunun parçalanması sonucu gerçekleşen boşanma oranında da artmalar görülmektedir. TÜİK (2021b)'den alınan istatistiklere göre 2010 yılında kaba evlenme hızı % 7,97 iken 2020 yılında % 5,84 olmuştur. Yine aynı araştırmada kaba boşanma hızı 2010 yılında % 1,62 iken 2019 yılında % 1,90 olmuştur.

İstatistiki verilerden de anlaşılacağı üzere aile yapısında görülen birtakım değişimler mevcuttur. Azalan evlenme ve kaba doğum oranları ve yükselen ilk evlenme yaşı, ileride artacak olan yaşlı nüfusun ve azalacak olan genç nüfusun habercisidir. Diğer taraftan artan boşanma ve tek ebeveynli aile sayısı hem çocuk hem de eşler için psikolojik anlamda yıpratıcı bir durumdur. Mutsuz ebeveyn ve çocukların oluşturduğu aile profili ise zinde ve güçlü bir toplum profiline ters düşmektedir. Bu ise gelişmekte olan bir ülke için olumsuz bir durumdur.

Bununla birlikte ifade edilmesi gereken bir diğer durum ise ülkemizdeki aile profilinde yaşanan değişimlerin Batıdaki aile profilinde görülen değişimden farklı olduğudur. Çünkü aile yapımızda her ne kadar birtakım değişim veya çözümler meydana gelmişse de Türk kültüründe aileye verilen önem ve din kaynaklı sıla-i rahim anlayışından dolayı çekirdek ailenin akraba, hısımlar veya hem şehri ile yakın etkileşimleri varlığını korumaya devam etmiştir (Koyuncu, 2013: 375). Yaşanan değişimlere rağmen korunan değerlerin olması umut verici olsa da bu konuda daha

dikkatli olunması gerekmektedir. Bu nedenle aileye yönelik yapılacak politikalarda kalıcı ve yapıcı nitelikte olan, toplumsal değerleri göz önünde bulunduran ve “aile içindeki genç, kadın, yaşlı vb. farklı bireylerin sorunlarını çözmeye çalışan bütüncül yeni sosyal politikalara ihtiyaç vardır” (Aysan, 2016: 305).

Sonuç

Bu çalışmada sosyal politikaların, aile üzerinde doğrudan ve dolaylı bir şekilde oluşturduğu değişim ve dönüşümler saptanmaya çalışıldı. Bu nedenle öncelikle sosyal politikanın tanım, kapsam ve işlevlerine ve ortaya çıkış sürecine değinildi. Daha sonra ülkemizdeki sosyal politika süreci ve işlevi aktararak toplumumuzdaki sosyal politika olgusu anlaşılmasına çalışıldı. Bu anlamda ülkemizde uygulanan sosyal politikaların köken itibarıyla çeşitli ideolojik kaygılara dayanarak Batıdan alındığı sonucuna varıldı. Daha sonra ülkemizde gerçekleştirilen 1980 sonrasında uygulanan ve özellikle aile üzerinde etkisi olan, aile, kadın ve çocuk konulu sosyal politikalar genel bir çerçeve içerisinde aktarılmaya çalışıldı. Bu politikaların aile yapısı üzerinde doğrudan veya dolaylı olarak etkili olduğu fikri üzerinde durularak aile yapımızda görülen değişimler ve bu değişimlerin toplumsal yapıyı nasıl etkilediği tespit edilmeye çalışıldı. Bu doğrultuda TÜİK tarafından yayınlanan verilerden yararlanılarak, özellikle son yılların boşanma oranı, evlenme oranı, kaba doğum oranı, tek ebeveynli aile sayısı gibi veriler yıllara göre analiz edildi.

Sonuç olarak modernleşme ve küreselleşme süreçlerinin etkisiyle, dünyada siyasi, sosyal, ekonomik ve kültürel alanlarda köklü değişimler yaşanmıştır. Sosyal politikaların da etkisiyle aile kurumu bu değişimlerden büyük ölçüde etkilenmiştir. Daha önce birçok ihtiyacı üretebilen ve aile bireyleri için güven ortamı sunan aile, yapı itibarıyla parçalanmış, güven veren profilinden uzaklaşmış ve neredeyse tüm ihtiyaçlarını dışarıdan karşılayan dışa bağımlı bir yapıya bürünmüştür. Kent yaşamının da beraberinde getirdiği kadın istihdamının artması ve bunun politikalarca desteklenmesi aile içindeki kadın rolünü olumsuz anlamda etkilemiş ve aile içinde çeşitli rol çatışmalarına sebep olmuştur. Kadının iş ve ev arasında yaşadığı çatışmalar kadın üzerinde baskı ve stres oluşturmuştur. Diğer taraftan artan ev yükü nedeniyle aile bireyleri ile geçirdiği süre azalmıştır. Bununla birlikte ailenin çeşitli işlevlerini kısmen yerine getiren kurumların politikalar dahilinde oluşturulması, ailenin toplumsal ve bireysel anlamda yerine getirdiği önemli birçok işlevini bu kurumlara devretmesine neden olmuştur. Bu kurumların ailenin çeşitli işlevlerini yerine getirmesi zaman zaman ihtiyaçlara cevap veriyor olsa da aile kurumunun muadili bir pozisyonda yer alması, aile kurumunun işlevleri bakımından vazgeçilmez bir kurum olduğu algısına hasar verebilmektedir. Nihayetinde çocuk ve yaşlı bireyler için birçok anlamda elzem olan aile böylece yeniden tanımlanmıştır. Aile olgusu içerdiği anlam itibarıyla zayıflamış, içinde adeta gelir-gider hesabının en iyi şekilde yapılması amacıyla içinde yaşanan bir mekana dönüşmüştür diyebiliriz.

Ebeveynlerinin gün boyu çalıştığı ailelerde, çocuklar küçük yaşta kreş ve gündüz bakım evlerine emanet edilmekte, yaşlılar ise aile ortamından izale edilerek, genelde şehrin dışında konumlanan yaşlı bakım evlerine terk edilmektedir. Bu gibi durumların, hâlihazırda ailenin varlığı söz konusu iken gerçekleşmesi, yaşlı ve çocuklar için psikolojik anlamda olumsuz sonuçlar doğurabilmektedir. Devlet eliyle ihtiyaç sahibi ailelerin desteklenmesi amacıyla yapılan maddi yardımlar ise sorunu çözmek ve aileyi otonom bir kuruma dönüştürmek yerine kurumlara bağımlı hale getirebilmektedir.

Görüldüğü gibi sosyal politikalar aile ve toplum yapısı üzerinde doğrudan ya da dolaylı bir şekilde etkili olmuş ve olmaya devam etmektedir. Geldiğimiz noktada geniş aile yapımız çekirdek aileye evrilmiş haneler halkı sayımızda azalma meydana gelmiştir. Diğer taraftan boşanma oranları artmış buna bağlı olarak tek ebeveynli aile sayısında da artışlar gözlemlenmiştir. Nüfus artış oranı ve kaba doğum hızı gibi demografik verilerde düşüşler gözlemlenmiştir. Ancak yaşanan değişimlere rağmen toplumsal yapımıza bağlı olarak aile kurumu önemini ve varlığını sürdürmeye devam etmektedir. Ailenin bu varlığını ve önemini koruyabilmesi için uygulanan politikaların yapıcı, çok boyutlu ve kapsamlı olmasına dikkat edilmeli, gerektiğinde aile özelinde ilgilenilmeli ve mahalli çözümler üretilmelidir.

Kaynakça

Aile Akademisi Derneği, (2019). “İstanbul Sözleşmesi İle İlgili Kafa Karıştırıcı Soru-10 Cevap”, www.aileakademisi.org/arastirma/istanbul-soezlesmesi-ile-ilgili-kafa-karistirici-soru-10-cevap Erişim tarihi: 10.06.2020

Akdoğan, Ali (2019). Din sosyolojisi, İstanbul: Ensar Neşriyat.

Akkuş Güvendi, Merve. (2018). Karşılaştırmalı Bir Perspektiften Türkiye’de Aile Politikaları, Ülke Politika Notu/8. (s, 3-26) https://ilke.org.tr/images/yayin/pdf/karsilastirmali_bir_perspektiften_turkiyede_aile_politikaları.pdf Erişim Tarihi: 20 Nisan 2020

Alper, Yusuf (2018). “Sosyal Güvenlik”, Sosyal Politika (9. Baskı) içinde, Ed. Aysen Tokol ve Yusuf Alper, Bursa: Dora Basım-Yayın, s.210-254.

Altan, Ömer Zühtü (2007). “Sosyal Politika Bilim Dalı”, Sosyal Politika içinde, Ed. Ömer Zühtü Altan, Eskişehir: Anadolu Üniversitesi Yayınları s.1-19.

Altunsu Sönmez, Özlem (2013). “Ailenin Diğer Kurumlarla İlişkisi”, Sistematik Aile Sosyolojisi içinde, Ed. Mustafa Aydın, Konya: Çizgi Kitapevi s.293-314.

Aslan, Senem (2018). “Değişen Dünyada Aile Politikaları”, Değişen Toplumda Değişen Aile (Sosyolojik Tartışmalar) içinde, Ed. Nurşen Adak, Ankara: Siyasal Kitapevi, s.261-279.

Aybey, Salih (2017). “Dünden Bugüne Modernleşme Bağlamında Ailenin Değişim ve Dönüşümü”, Aile ve Modernite içinde,

Ed. Salih Aybey, Murat Akın, ve Tahyr Ashyrov, Ankara: Bülent Ecevit Üniversitesi Yayınları s. 103-118. <https://docplayer.biz.tr/138692726-Bulent-ecevit-universitesi-yayinlari-no-19-aile-ve-modernite-editorler-salih-aybey-murat-akin-tahyr-ashyrov.html> Erişim tarihi: 23.10.2020

Aysan, Mehmet Fatih (2016). Türkiye’de Demografik Değişim ve Aile Yapıları Ed. B. Kıran, içinde: İnsan ve Medeniyet Hareketi Sempozyumu Dizisi / Toplumsal Değişim, İstanbul, s. 305-321. http://www.tde.org.tr/tds_2016_kitap.pdf Erişim tarihi: 11.05.2020.

Aytaç, Ahmet Murat (2012). Ailenin Serencamı: Türkiye’de Modern Aile Fikrinin Oluşması. Ankara: Dipnot Yayınları.

Aytaç, Serpil (2018). “Çalışma Hayatında Özel Gruplara (Dezavantajlı) Yönelik Sosyal Politikalar”, Sosyal Politika içinde, Ed. Aysen Tokol ve Yusuf Alper, Bursa: Dora Basım Yayın, s. 327-354.

Bedir, Eyüp ve Bülbül, Okan Güray (2018). “Sosyal Politikaya İlişkin Genel Bilgiler ve Sosyal Politikanın Araçları”, Sosyal Politika içinde, Ed. Abdurrahman İlhan Oral ve Yener Şişman, Eskişehir: Anadolu Üniversitesi, s. 2-27.

Birekul, Mehmet (2013). “Aile – Toplum İlişkisi”, Sistematik Aile Sosyolojisi içinde, Ed. Mustafa Aydın, Konya: Çizgi Kitapevi, s. 271-292.

Bozkır Serdar, Aysu (2018). “Sosyal Politika Kavramı, Tarihsel Gelişimi ve Türkiye’de Sosyal Politika”, Sosyal Politika (9. Baskı) içinde, Ed. Aysen Tokol ve Yusuf Alper, Bursa: Dora Basım Yayın s. 1-78.

Bozkurt, Veysel (2013). Değişen dünyada sosyoloji temeller kavramlar kurumlar. Bursa: Ekin Yayınları.

Can, İslam (2013). “Tarih Toplum ve Kültür Bağlamında Aile ve Kadın”, Sistematik Aile Sosyolojisi içinde, Ed. Mustafa Aydın, Konya: Çizgi Kitapevi, s.215-248.

Çakı, Fahri (2016). “Farklılaşan Dünyada Aile Politikaları ve Ailenin Geleceği”, Aile Sosyolojisi içinde, Ed. Nazmi Avcı ve Erdal Aksoy, İstanbul: Lisans Yayıncılık, s, 275-311.

Dural, Baran ve Gülçin. Con (2011). “Türkiye’de Sosyal Devlet ve Yaşlı Hakları Üzerine Bir İnceleme”, Sosyal Haklar Uluslararası Sempozyumu Bildiri Kitabı içinde, Petrol İş Yayını, s. 483-490. <https://docplayer.biz.tr/1870624-Turkiye-de-sosyal-devlet-ve-yasli-haklari-uzerine-bir-inceleme.html> Erişim tarihi: 20.10.2021.

Eroğlu, Feride (2012). Yakın Dönem Anayasalarında Toplumsal Cinsiyet ve Kadın Erkek Eşitliği ile İlgili Düzenlemeler, Ankara: TBMM Araştırma Hizmetleri Başkanlığı. <https://anayasa.tbmm.gov.tr/docs/yakindonemanayasa4may.pdf> Erişim Tarihi: 3 Mart 2019

Gittins, Diana (2011). Aile Sorgulanıyor. (Tuna Erdem, Çev.) İstanbul: Pencere Yayınları.

Haberler.com, (2019) <https://www.haberler.com/suresiz-nafaka-magdurlari-plat-formu-aciklamasi-11644483-haberi/> Erişim Tarihi: 30 Mayıs 2019

H Sözlük. (2016) <http://www.hsozluk.com/>

com/videogallery/kaba-dogum-ve-kaba-olum-hizlari/ Erişim Tarihi: 15 Mart 2020

Işıkhani, Vedat (2014). “Sosyal Politika Kavramının Analizi”, Sosyal Politika içinde, Ed. Vedat Işıkhani, Erzurum: Atatürk Üniversitesi Açıköğretim Fakültesi Yayını, s. 4-31.

İçağasıoğlu Çoban, Arzu ve Özbesler, Cengiz (2009). “Türkiye’de Aileye Yönelik Sosyal Politika ve Hizmetler”, Sosyal Politika Çalışmaları Dergisi içinde 18 (18), 31-42. <http://dergipark.org.tr/tr/pub/spcd/issue/21099/227224> Erişim Tarihi: 25 Mayıs 2019

Karatay, Abdullah (2016). “Kamuda Dönüşüm ve Çocuk Koruma Politikasında Değişim Eğilimleri”, Dezavantajlı Gruplar ve Sosyal Politika içinde, Ed. Betül Altuntaş, Ankara: Nobel Yayıncılık, s. 13-34.

Koyuncu, Ahmet (2013). Bir Sosyal Güvenlik Sistemi Olarak Aile, Sistematik Aile Sosyolojisi içinde, Ed. Mustafa Aydın, Konya: Çizgi Kitapevi s. 357-378.

Köse, Begüm (2018). “Geçmişten Günümüze Aile”, Değişen Toplumda Değişen Aile içinde, Ed. Nurşen Adak, Ankara: Siyasal Kitapevi, s. 15-38.

KSGM. (2008). Toplumsal Cinsiyet Eşitliği Ulusal Eylem Planı (2008-2013). T.C. Başbakanlık Kadının Statüsü Genel Müdürlüğü, <https://kadininstatusu.aile.gov.tr/ulusal-eylem-planlari/toplumsal-cinsiyet-esitligi-ulusal-eylem-planlari> Erişim tarihi: 20 Nisan 2020.

Millar, Janne (2011). “Sosyal Politika ve Aile Politikası”, Sosyal Politika (Kuramlar

ve Uygulamalar) içinde, Ed. Pete Alcock, Margaret May ve Karen Rowlingson. Çev. Boran Ali Mercan, Ankara: Siyasal Kitapevi, s. 222-230.

Milli Gazete. (2019). <https://www.milligazete.com.tr/haber/1781575/erken-yas-ta-evlilik-magdurlari-topyekun-cozum-istiyor> Erişim Tarihi: 29 Mayıs 2019

Özaydın, Mehmet Merve (2018). “Sosyal Politikanın Tarihsel Gelişimi” Sosyal Politika içinde, Ed. Abdurrahman İlhan Oral ve Yener Şişman, Eskişehir: Anadolu Üniversitesi Yayınları s. 28-62.

Özbay, Ferhunde (2017). Dünden Bugüne Aile, Kent ve Nüfus. İstanbul: İletişim Yayınları.

Resmi Gazete (1998, 12 Temmuz). 23400 sayılı, Kadın Konukevlerinin Açılması ve İşletilmesi Hakkında Yönetmelik, <http://www.resmigazete.gov.tr//arsiv/23400.pdf> Erişim Tarihi: 15 Nisan 2020

Resmi Gazete (1965) 12038 sayılı, Kat Mülkiyeti Kanunu, 1. Madde, <https://www.mevzuat.gov.tr/MevzuatMetin/1.5.634.pdf> Erişim Tarihi: 15 Nisan 2020

Talas, Cahit (1992). Türkiye'nin Açıklamalı Sosyal Politika Tarihi, Ankara: Bilgi Yayınevi.

Taşçı, Faruk (2017). Türkiye'de Sosyal Politika ve Dönüşüm (Zihniyet, Aktörler, Uygulamalar), İstanbul: Seta Yayınları. <https://setav.org/assets/uploads/2017/04/SosyalPolitika.pdf> Erişim Tarihi: 20 Ocak 2020

Timurturkan, Meral (2018). “Aile Birliğinin Bozulması: Boşanma ve Yeniden Evlen-

me”, Değişen Toplumda Değişen Aile içinde, Ed. Nurşen Adak, Ankara: Siyasal Kitapevi s. 201-219..

Tokol, Aysen (2018). “Türkiye’de Sosyal Politika”, Sosyal Politika içinde, Ed. Aysen Tokol ve Yusuf Alper, Bursa: Dora Basım Yayın, s. 63-78.

Tunca, Tuğçe (2018). “Türkiye’de Değişen Aile ve Çocuğa Yüklenen Anlamlar” Değişen Toplumda Değişen Aile içinde, Ed. Nurşen Adak, Ankara: Siyasal Kitapevi, s. 163-176.

Türkiye İstatistik Kurumu (2021a) İstatistiklerle Aile, 2020, Sayı: 37251 <https://data.tuik.gov.tr/Bulten/Index?p=Istatistiklerle-Aile-2020-37251>

Türkiye İstatistik Kurumu (2021b) Evlenme ve Boşanma İstatistikleri, 2020, Sayı: 37211 <https://data.tuik.gov.tr/Bulten/Index?p=Evlenme-ve-Boşanma-Istatistikleri-2020-37211>

Türkiye İstatistik Kurumu (2021c). Dünya Nüfus Günü, 2021, Sayı: 37250 <https://data.tuik.gov.tr/Bulten/Index?p=Dunya-Nufus-Gunu-2021-37250>

Ulutaş, Ejder ve Özpınar Ahmet (2013). Toplumumuzun Aile Yapısı, Sistemik Aile Sosyolojisi içinde, Ed. Mustafa Aydın, Konya: Çizgi Kitapevi, s. 379-398.